

pokrajine, v njih vstaja njena pravljичno spremenjena podoba, kakor so jo gledale otroške oči. Zadnja leta je spet živel v Walesu z ženo in otrokoma, prebival in delal je v majhni koči blizu morsklega brega.

Denarne potrebe so ga silile, da je moral večkrat v Ameriko na recitacijske turneje. Kot pesnik in recitator svojih pesmi je že tako zaslovel, da je dobival zmeraj nove ponudbe. To ga je tudi pokopalo. Na teh potovanjih je moč njegovega demona usodno rasla, in tisti, ki so ga videli, poročajo, da je bil v svojem opoju neprestano na robu zavesti in na robu življenja. Telo, ki se je zdelo, da je zmožno prenesti vse, ni zmoglo strašnega napora. Umrl je nenadoma v neki newyorški bolnišnici. Bil je na vrhuncu svojih uspehov in svoje literarne slave. Malo pred njegovo smrtjo je bilo prodanih deset tisoč izvodov njegovih Zbranih pesmi. Njegovo neobsežno zbrano delo (kakih devetdeset pesmi) razodeva tako kvaliteto, da bi je verjetno več ne presegel.

Njegov vpliv oblikuje tisti del mlade angleške poezije, ki je ne privlači intelektualno obravnavanje sodobne problematike, ampak si prizadeva, da bi razumela svet s srcem in da bi sredi civilizacije, usmerjene v koristnost in praktičnost, izbojevala lepoto tisto mesto, ki ga zasluži.

J. U.

MED KNJIGAMI

DANILO LOKAR, SODNI DAN NA VASI

Novele Danila Lokarja* so zaradi marsičesa nenavaden pojav:

Izdal jih je pisatelj, ki je že krepko prekoračil šestdeseto leto in se je vse do nedavna, do predlanskim, ko je izšla njegova prva knjiga, daljša novela Podoba dečka, skrival v senci literarnega dogajanja. Prvi nastop v življenjski jeseni je sicer uspel, vendar je tedaj le malokdo pobliže poznal pisatelja in vedel, da ima opraviti z umetnikom znatnega formata. Pričujoče novele pa so s svojo lepoto in izrazitostjo resno opozorile na avtorjevo osebnost; zdaj torej ni več skrivnost, da je Danilo Lokar primorski rojak in že dolga leta zdravnik v Ajdovščini.

Nenavadno je pravzaprav tudi to, da so teksti, ki so zdaj napolnili novelistično zbirko, že bili natisnjeni v slovenskih predvojnih in povojnih revijah. Takrat so ostali skoraj brez odmeva, ceno so dobili šele tokrat, ko se, razvrščeni v knjigi in zaokroženi po motivnih ciklih, medsebojno izpopolnjujejo. Torej ni kriva samo publika, da ni že ob prvem natisu pravično ocenila Lokarjevih novel; tudi same novele so takšne, da se zaiskre šele vse skupaj in da razodenejo svojo skrivnost šele tedaj, ko se lahko človek dodobra živi v njihov svet. Te novele namreč izžarevajo posebno občutje, ki valovi s strani na stran, če se pa ta čustveni tok ne more sprostiti, ostanejo teksti pri suhotni črki.

Tudi to emocionalno vibriranje je posebnost Lokarjeve zbirke. Knjiga je napisana s srcem, pa naj fraza zveni še tako staromodno, in resnica je, da

* Danilo Lokar: Sodni dan na vasi. Cankarjeva založba. Ljubljana 1958.

se bo tistemu, ki je ne bo prebiral s srcem, zazdela staromodno dolgočasna. Zbirka terja bralčevo čustveno dispozicijo in to je morda njena šibkost, toda ta posebnost je tako izrazita in nenavadna, da je obenem tudi poglavitna odlika Lokarjeve proze.

Beseda je bila o skrivnosti Lokarjeve proze. V sami snovi te skrivnosti prav gotovo ni, kajti snov Lokarjevih novel ni nič drugega kot predvojno in medvojno življenje primorskega ljudstva, torej tista stvarina, ki so jo v našo literaturo že zdavnaj prinesli nekateri odlični pisatelji. Lokar sicer opisuje svojo pokrajino, okolico Gorice in Ajdovščine, in ta teren temeljito pozna, toda verodostojno opisovanje usod in navad je lahko zanimivo, ne pa v višjem smislu ustvarjalno pisateljsko dejanje. Lokar pa je povprečen fabulist in povprečen psiholog, tako da tudi po tej strani ne more prida požlahtniti zelo povprečne, iz vsakdanjosti iztrgane snovi. Poleg tega so celo v tej, nekoliko reporterski snovi široke razpoke, temna in naivna mesta, ki bodo skeptičnemu in nerazpoloženemu bralcu omajala zaupanje v samo verjetnost Lokarjevih zgodb.

Tak neverni Tomaž bi na primer v treh osrednjih Lokarjevih tekstih opazil celo vrsto pomanjkljivosti:

V Tatovih bi se mu snov zazdela celo za reporterjevo pero prevsakdanja, domala banalna, poleg tega pa še neurejena, prenatrana z nebistvenimi podatki in zatorej razdrobljena na vse konce in kraje. Razplet zgodbe je popolnoma neverjeten: le kako bi se sleparji in tatovi v eni sami noči spreobrnil v poštenjake, ki bi jim trden, previden kmet izročil svojo hčer?

V Morniku nad vasjo bi nerazpoloženi bralec zaman obračal odločitve starega Bolčeta, gruntarja in vaškega veljaka, ki na levo in desno razmetuje denar in svojega naslednika oženi z zanikrno pastirico.

V noveli Na počitnice pa bi se mu na primer opis kmečkega življenja zdel romantično kratkoviden, dejstvo, da razvajeni upokojenec iz mesta zapelje po nekaj tednih vaško lepoticco (ki si je bralec sploh ne more ogledati!) pa bi razglasil kot rousseaujevsko eksaltiranost.

S stališča doslednega realizma, s kakršnim naj bi, po videzu sodeč, imeli opraviti v Lokarjevi knjigi, so ti ugovori popolnoma utemeljeni. Kljub temu pa so gornje novele najlepše in najizrazitejše v zbirki. Danilo Lokar je namreč v tem majhnem pisateljskem svetu z izrednim instinktom odkril vrednoto, ki pri priči prevrednoti vsakdanjo sivino; ta odločujoči činitelj, ki se pojavi vselej takrat, ko se zdi stvar zgrešena in že izgubljena, je lepota. Radost nad tem odkritjem izpolni do poslednjega kotička Lokarjev pisateljski prostor, temperamentno zagospodari nad snovjo in preprosto dejanje povzdigne do očarljivih in usodnih prizorov. Odslej je sleherni stavek izpisan z nežnostjo, z ljubeznivo toplino, ki na vse strani prši lirične utrinke in osvetljuje vsakdanje življenje pokrajine. To odkritje je tudi skrivnost Lokarjeve proze.

Lepota, ki žari iz Lokarjevih tekstov, nikakor ni neki nadnaravni, mistični pojav, ki bi človeka navdajal v enaki meri z občudovanjem in grozo, niti ni prozorno stkan simbol, temveč docela prirodna, na zemeljsko težo priklenjena, z očmi uzrta, vendar očem prepogosto prikrita sestavina pokrajine in človekove eksistence. To je lepota mesečine, zemeljskih plodov, maja in poletja, lepota dekliškega obraza in telesa, tako preprosta in domača, da je lahko samo naša, slovenska, morda celo samo lastnina čutečega pri-

morskega človeka. V izbrani uri se razodene izbrancem in razdeli svojo milino; ljudje in dogodki so tedaj oblitni s posebno svetlobo, polno nenavadnih senc in prelivov, poprej neznatno življenje postane poetični objekt. Takšna je estetska funkcija tega nenavadnega pojava lepote v Lokarjevih novelah.

Lepota pa je v pričujoči prozi tudi etično gibalno, kajti ljudje doživijo ob njenem dotiku velike moralne čudeže. Nikakor ne postanejo njeni verniki, saj jim je kult lepote neznan pojem, pač pa se instinktivno, po globljem življenjskem zakonu spreobrnejo k svoji boljši, skrbno prikrivani naravi. V trenutku se spremene, kakor da bi se na novo rodili. Tako postane lepota nenadoma mnogo več kot samo estetski pojav; poduhovi se v nenavadno etično vrednost, kajti njen izbravec mora biti etično tenkočuten človek. Spreobrnjenci seveda niso esteti, pogosto so celo takšni, ki jim pri najboljši volji ne bi prisodil, da jih lahko presune estetsko doživetje. Tako se falot, ki vasuje pri dekletu, zato da bi medtem pajdaša laže ukradla vole, skesa ob čudovitem romanju mesečine po lestvi; ob lepoti zemeljskega obilja se spreobrne stari Bolče in sredi poletne pokrajine upokojenec Edi. Celofektni Tevž v nekoliko manj izraziti noveli Maj izgubi ob lepoti dekletovega telesa poslednjo troho razsodnosti in nesrečno konča v vrtincu. Pisatelj zelo skopo utemeljuje te nepričakovane metaformoze in tudi spreobrnjenci si jih ne znajo razložiti: »Ko se je spuščal po lestvi, je čutil, da ni več tisti kot prej, da niso roke in noge proste, kakor so bile. Nekaj nepoznanega je nosil v sebi.« Pravzaprav je naivno verjeti tej razlagi in ima prav tisti, ki trdi, da se v Bolčetu pretaka gruntarska kri in da je Edi samo uboga para, vendar je vseeno očarljivo držati v rokah čarobno palico in vsaj za trenutek zasukati svet po svojih dobrih željah. To je bržčas pravadna človekova sanja in pisatelj, ki jo ume ostvariti s preprostimi rekviziti v ozki cirkuški areni našega življenja, je spoštovanja vreden hipnotizer.

V omenjenih predvojnih temah — razen v noveli Maj — se torej lepota po magični poetični formuli spremeni v dobroto in srečo. Drugačne so vojne novele v zadnjem razdelku; tu se — zlasti v freski Sodni dan na vasi — kopičijo grozote kot v strašnem filmu vse do končnega triumfa smrti. Zdi se skoraj neverjetno, da je isti pisatelj, ki je bil nekoč blagovestnik harmonije, nenadno postal glasnik apokalipse. Takšen razvoj pa je pravzaprav popolnoma logičen: vojna je s sveta izrinila lepoto, tako da ni na njem poleg ostalo nič drugega kot kri, požig in umor. Žive barve, s katerimi slika Lokar kalvarijo primorskega ljudstva, ekscesi vojaških kazenskih ekspedicij, skrajnosti v boju na življenje in smrt so v svetu, ki več ne premore lepote, prav tisti pojav, kot je v svetu z lepoto obilje sreče. Tudi vojni motivi niso nič bolje utemeljeni kot predvojni, mehanizem pogosto sproži komaj verjeten slučaj ali poniglavo hudodelstvo, dejanje pa se nato razraste do pošastnih dimenzij. V bistvu je torej Lokarjev kreativni proces v obeh razdelkih knjige enak: tudi v vojnih temah je snov poetično preoblikovana, seveda zdaj s temnimi, grozljivimi toni. In kakor je nekoč obilje lepote pognalo pisatelja v zanos in radost, tako ga zdaj okrvavljeni in izropani svet peha v grozo in obup. A celo na okrutno prizorišče včasih tožno posije žarek lepote, čeprav za človeka ni več rešitve: »Kakšna omama življenja, kakšna neizmernost lepote, nedoglednost rodov, ki si podajajo roke in pijejo, se množijo pijani in kakor iskra vrženi v brezdanjo svetlobo — jaz pa ne bom užil, saja bom, ki je padla v temo.«

Torej v obeh razdelkih isto doživetje sveta, isti odnos do snovi in dva poetična kontrasta: *idila in balada*.

Po ugotovitvi, da so Lokarjeve novele v bistvu idile in balade, bi jih bilo sploh neumestno meriti z merili psihološkega realizma ali terjati od njih elementarnih življenjskih sunkov. Lahko bi seveda bile tudi drugačne — bolj prvinske, stvarne in trdne, toda takšne bi moral ustvariti pisatelj z drugačnim stvariteljskim konceptom. Vsekakor je Lokarjeva proza, takšna, kakršna je, svetla, kakor iz mesečine stkana, pa spet baladno temna, težka ko zemlja, idejno organizirana in umetniško čista izpoved, izpoved pomembne pisateljske osebnosti in izvirne vizije o življenju. Ta vizija o človeški radosti in lepoti se je porodila iz preprostega, nebojevitega, vendar gorečega humanizma, čigar poglavitni sestavini sta ljubezen do lastnega rodu in pravičnost do ljudi, tudi do tujih zavojevalcev. Na predvojno primorsko stvarnost je lahko pisatelj različno reagiral: Lokar ji je kljuboval z vero, veliko vero v življenje in v svoj rod in z optimistično napovedjo, da je ta rod kljub vsemu izbrancev lepote in radosti.

Kljuboval pa ji je tudi z lepoto slovenske besede. Njegov stil ni blesteč niti kdo ve kako domiseln, preprost je, kakor je preprosta snov, toda te neposkane, vsakdanje, tu in tam lokalno obarvane besede se povezujejo v čudovite podobe. Brez metaforike, s samim stvarnim opisom pričarajo monumentalne detajle, ki sodijo med najlepše vzorce slovenske proze: sprehod mesečine po vasovalčevi lestvi, slovesna vola v poročnem sprevodu, golo, noseče dekle pred Tevžem (izredno delikaten prizor!), renesančna kopica zemeljskih plodov pred presenečenim Bolčetom, poletno potepanje upokojenca Edija, pogreb v noveli Zlata verižica in grozno uničevanje slovenske vasi. Seveda je občutek za monumentalno lep detajl usodno pomemben za Lokarjevo prozo, ker prinašajo ti trenutki vanjo poglavitni element: čustveno vibracijo ob doživetju lepote. Človeku je žal, da pisatelj s tako zanesljivo roko ni ustvaril večjih platen, čeprav je očitno, da mu čustveni odnos do snovi zadržuje epski razmah.

Te vrstice so se nalašč omejile zgolj na dva razdelka v Lokarjevi novelistični zbirki. Tudi v prvem so štiri dobre novele, vendar so le-te predvsem značilne za pisateljev razvoj, za njegov prehod od ekspresionizma (Ples, Zimska noč) mimo rahlega socialnega realizma (Pod sodom, Igra dneva) do poetičnega realizma, v katerem se je lahko do kraja uveljavila Lokarjeva umetniška narava. S pričujočo knjigo, zlasti z najboljšimi teksti, Tatovi, Mornik nad vasjo, Na počitnice in Sodni dan na vasi, se je Danilo Lokar sicer s precejšnjo zamudo, vendar nenavadno suvereno uvrstil v krog novega slovenskega realizma. Toda tudi v tem krogu stoji njegova proza, moderna varianta poetičnega realizma, nekam ob strani — samosvoja, lepa in žlahtna.

Mitja Mejak